

A IEȘI ÎN NATURĂ: IPOSTAZE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

ALEXANDRU MAMINA

(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

Prin expresia a ieși în natură se subînțelege în mod comun a ieși în natură de plăcere, într-un context în care actul de a ieși survine ca decizie liberă, iar mersul în natură reprezintă o formă de *loisir*. Sunt coordonatele care deosebesc ieșirea în natură de, să zicem, călătoria în misiune oficială sau de aceea în interes de afaceri, în cazul cărora parcurgerea unui teritoriu nelocuit este impusă de necesități, după cum o deosebesc și de pelerinaj, asumat într-adevăr în mod liber, dar nu ca destindere ci în sensul unui efort ascetic. În calitate de fenomen al vieții cotidiene, ieșirea în natură presupune așadar prezența a cel puțin patru condiții care să circumscrie sub raport material și eficient libertatea respectivă: 1. mediul ambiant favorabil; 2. infrastructura, însemnând căile de comunicație, mijloacele de transport care să facă posibilă călătoria și locurile de cazare; 3. siguranța circulației; 4. timpul liber în care să se poată desfășura ieșirea în natură. Presupune, de asemenea, percepția pozitivă asupra naturii însăși, care să nu mai fie receptată ca un cadru primejdios (mai ales atunci când este vorba despre păduri), populat cu animale sălbatice feroce și chiar cu ființe fantastice amenințătoare, ci dimpotrivă, să fie receptată ca un cadru al relaxării și regenerării totodată fizice și morale.

În aceste circumstanțe, deși poate fi semnalată din secolul al XVIII-lea, ieșirea în natură a devenit curentă în secolul al XIX-lea, favorizată fiind de ameliorarea serviciilor poștale, de apariția trenurilor și a vaselor cu aburi. Trenurile, de pildă, care circulau pe drumurile de fier, erau și mai rapide, și mai confortabile decât trăsurile care circulau pe drumuri de pământ accidentate. Același lucru era valabil și în cazul vapoarelor față de corăbii. Amintim o consemnare în legătură cu navigația fluvială: „Adevărul este că vapoarele Dunării de jos sunt acum cele mai mari, cele mai bine mobilate, cele mai confortabile și, din toate punctele de vedere, cele mai bine adaptate turiștilor de pe toate vasele fluviale din Europa. Sunt extrem de spațioase și foarte puternice, foarte bine echipate, curate, cu o bucătărie excelentă și o servire bună și, cu siguranță, se servesc pe vas vinuri foarte bune și o cafea excelentă. Sunt construite oarecum precum marile vapoare pentru râurile și lacurile americane”¹. Odată ce statul și-a impus controlul asupra întregului teritoriu,

¹ David Thomas Ansted, *O scurtă călătorie în Ungaria și Transilvania în primăvara lui 1862*, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul VIII, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 113.

În secolul al XIX-lea a fost eradicată în măsură semnificativă și tâlhăria care periclita călătoriile. Procesul s-a desfășurat progresiv, la începutul secolului atacarea oamenilor porniți la drum fiind încă ceva destul de obișnuit². Au contat în această desfășurare centralizarea administrativă, organizarea unităților de jandarmi în zonele rurale și dispariția trupelor de mercenari, care după ce rămăneau fără angajament se transformau frecvent în tâlhari. În sensul interpretării consacrate a lui Michel Foucault, impunerea controlului statului asupra întregului teritoriu a implicat inclusiv trecerea de la manifestarea vizibilă și spectaculară a puterii publice sub forma supliciilor, când accentul cădea pe reprimarea unei persoane anume, la o manieră de acțiune subînțeleasă, impersonală, prin intermediul instituțiilor de supraveghere generalizată. Cu cât statul a controlat mai mult și mai bine teritoriul, nemaexistând posibilitatea extragerii spațiale, fizice, de sub autoritatea sa, cu atâta oamenii și-au însușit legalitatea ca pe ceva de la sine înțeles, și-au asumat-o subiectiv, așa încât nu a mai fost nevoie de execuțiile terifiante pentru a obține conformarea acestora la ordinea existentă³. De asemenea, legiferarea în secolul al XIX-lea a concediilor plătite și a pensiilor de vechime pentru mai multe categorii de salariați le-a permis acestora să-și extindă aria de petrecere a timpului liber dincolo de localitatea în care trăiau, adică să călătorească în scopul de a-și satisface propria plăcere. În România, de pildă, legea adoptată în 1868 prevedea acordarea unei pensii egală cu 50% din salariul lunar pe parcursul ultimilor cinci ani de serviciu tuturor acelor care lucraseră 20 de ani (18 în cazul militarilor), respectiv cu 75% acelor care lucraseră 30 de ani (25 în cazul militarilor)⁴. Sub aspectul percepției asupra naturii, observăm că aceasta, la rândul său, a început să se schimbe din secolul al XVIII-lea sub influența rousseauismului, dar mai ales în secolul al XIX-lea datorită romantismului, care au acreditat o imagine a naturii ca loc al meditației, reveriei sau chiar al revelației, în antiteză cu civilizația (sau cultura, potrivit terminologiei germane), care se regăsea prin excelență în cadrul artificial reprezentat de orașe⁵.

Probabil cea mai frecventă ipostază a ieșirii în natură au constituit-o excursiile, prin care înțelegem deplasările de scurtă durată în scop recreativ în imediata apropiere a orașului sau în regiunea înconjurătoare. Atunci când aveau loc în imediata apropiere a orașului, adică la o distanță îndeajuns de scurtă încât diferența de cadru să nu înceapă să fie resimțită pregnant, în loc de excursii se vorbea mai curând

² În cazul Țării Românești fenomenul tâlhăriei s-a diminuat începând mai ales din anii 1840. Cf. Daniel Gicu, *Tâlharii la drumul mare în Țara Românească în secolul al XIX-lea*, lucrare nepublicată, p. 9.

³ Amintim, pentru a exemplifica prima împrejurare, argumentul final din sentința de condamnare a lui Horea și Cloșca la frângerea corpului cu roata: „Această sentință s-a pronunțat în 26 februarie 1785, pentru dâșii ca o pedeapsă bine meritată, iar pentru alții asemenea lor ca să le fie de exemplu și oroare”. Apud D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2025, p. 607.

⁴ Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866–1876)*, București, Editura Militară, 1992, p. 261–262.

⁵ Vezi și Elena Tacciu, *Mitologie romantică*, «București», Editura Cartea Românească, 1973, p. 167–168.

despre plimbări (a se vedea așa-numitele plimbări la Șosea din apropierea Bucureștilor). Excursiile s-au practicat însă numai acolo unde mediul ambiant încuraja ieșirea în natură. Din punctul de vedere al peisajului, al aerului și al temperaturii erau preferate, de primăvara până toamna, regiunile montane sau împădurite, de pildă regiunea din proximitatea Sibiului, având ca locuri de vizitat Cisnădie, Cisnădioara, Turnu Roșu sau Avrig⁶. De asemenea regiunea din jurul Brașovului, cu ocazia excursiilor către Râșnov, Bran, Zărnești și Timiș putând fi admirată – după cum observa medicul bavarez Ernst Anton Quitzmann în 1846 – frumusețea deosebită a munților⁷. La polul opus figurau regiunile de câmpie, lipsite de varietate și expuse fie soarelui, fie vântului. O astfel de situație a surprins-o la Galați, la nivelul anilor 1868–1869, Jeanne Louise Adélaide (Adèle) Hommaire De Hell, care nota următoarele: „Alt minus la fel de important este faptul că nu ai niciun loc de promenadă, dacă vrei să ieși din oraș. Stepă ți se întinde în față, în toată monotonia și ariditatea sa, fără să-ți lase cea mai mică speranță că poți găsi altceva dacă mergi mai departe”⁸. Din acest motiv, la București traseul preferat era către Herăstrău și Băneasa, lacul și pădurea făcând plimbarea mai agreabilă. Obiceiul apare semnalat cel puțin din deceniul al doilea al secolului al XIX-lea: „Serile de vară sunt petrecute îndeobște într-un loc numit Herăstrău. Este un lac la o milă de oraș, pe malul căruia <anumite> cercuri se plimbă sau stau două sau trei ceasuri. Lângă locul cel mai umblat este o cafenea, unde se găsesc înghețată și alte răcoritoare. Duminicile, numărul trăsurilor care vin aici se ridică uneori la șase sau șapte sute; și mulțimea persoanelor la modă, ca și marea desfășurare de robi și giuvaieruri ale doamnelor fac <din această plimbare> un spectacol vesel și strălucit. Plimbările nu sunt umbrite de copaci și singurul avantaj pe care îl oferă este o priveliște cuprinzătoare asupra ținutului <înconjurător>. La o milă de Herăstrău se află o pădurea frumoasă numită Băneasa, unde o parte din societate se duce des. Este moșia unui boier Văcărescu și formează un fel de parc al conacului său, așezat în spate”⁹. La Iași, traseul preferat era prin Copou, menționat în 1841 de Nikolai Karlovici Giers în notele sale memorialistice: „Un loc favorit pentru plimbări al locuitorilor Iașului era Copou, o câmpie (de fapt o colină – n. n.) care ducea în direcția drumului spre Sculeni. La anumite ore, acolo, cetățenii se adunau pentru a se bucura de aer curat. Oricine posedă o caleașcă (și cine nu are la Iași?) simte datoria să iasă la Copou”¹⁰.

Tot ieșiri de scurtă durată în natură au fost partidele de călărie și vânătorile¹¹. Ne referim, desigur, la așa-numitele vânători sportive, de plăcere, precum cele

⁶ Conform lui Joseph Adalbert Krickel, *Drumeție prin majoritatea țărilor aparținând Austriei în 1827, 1828 până la sfârșitul lui mai 1829*, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul II, 2005, p. 184.

⁷ În *Scrisori de călătorie*. Ibidem, Volumul IV, 2007, p. 562–563.

⁸ În *Traversând lumea. Viața orientală – Viața creolă*. Ibidem, Volumul IX, 2015, p. 132.

⁹ William Wilkinson, *Relațiile despre principatele Țării Românești și Moldovei*. Ibidem, Volumul I, 2004, p. 641–642.

¹⁰ Ibidem, Volumul IV, p. 80.

¹¹ Pentru partidele de călărie, a se vedea Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I.C. Brătianu, 1821–1891*, București, „Universul”, 1933, p. 255.

organizate la Pralea, în județul Galați de astăzi, evocate în amintirile lui Radu Rosetti: „vânătorile de urși atrăgeau, mai cu seamă toamna, pe cei mai de frunte vânători ai țării. Între alți musafiri îmi aduc aminte de Costache Negri, de Vasile Alexandri (Alecsandri – n. n.), de Iorgu Radu, de Manolache Costache Iepureanu (Epureanu – n. n.), de Iancușor Canta, de Zizin Cantacuzino, de cneazul Alexandru Cantacuzino, aceștia toți prietenii intimi ai tatei, apoi de bunul Costică Șuțu (Șuțu – n. n.) și de Alecu Aslan de la Onești, amândoi niște vânători vestiți, de doamnele Catinca Negri, Zulina Sturdza, Smărăndița Rosetti (atunci căsătorită cu Mihăiță Jora), Eufrosina Bogdan de la Grozești, Zoe (Zouzou) Sturdza (atunci căsătorită cu Zizin Cantacuzino), Smărăndița Catargiu cu fiică-sa Maria fostă Obrenovici, mama lui Milan al Serbiei, și alții și altele, mulți și multe”¹². Din însăși această enumerare se distinge caracterul elitist al vânătoriei sportive, caracter recognoscibil de altfel și în cazul partidelor de călărie sau al plimbărilor în afara orașului, pe care nu și le puteau permite decât oamenii din înalta societate care aveau cai pentru călărie și trăsură. În cazul acestora plimbările, cu trăsura în particular, reprezentau așadar nu numai o modalitate de recreere, ci și prilejul de a-și afirma și etala statutul social superior. După modelul lor, în primele decenii ale secolului al XIX-lea chiar și oamenii cu un statut social mai puțin prestigios se simțeau obligați să aibă trăsură, pentru a nu fi confundați cu poporul de rând¹³.

Petrecerile câmpenești, în schimb, au cunoscut atât o variantă elitistă, cât și una populară. În varianta elitistă, acestea s-au desfășurat cu deosebire la reședințele de la țară ale persoanelor din protipendadă, cum a fost, spre exemplu, dejunul amintit în jurnalul său de către Titu Maiorescu, organizat în aprilie 1871 pe domeniul de la Stânca aparținând familiei Roznovanu, la care, pe lângă principele Carol și principesa Elisabeta, au mai participat reprezentanți ai familiilor Pogor, Gane, Șuțu, Mavrocordat, Catargiu, Vogoride, Ghica etc¹⁴. Se putea ca petreceri cu prezență exclusiv boierească să fie organizate și de autoritățile locale, așa cum se întâmpla în Țara Românească la începutul anilor 1830 cu ocazia serbării sfântului Pantelimon (27 iulie)¹⁵. În varianta populară, petrecerile câmpenești aveau loc de obicei cu prilejul unor sărbători. În a doua zi de Rusalii, de pildă, la Sibiu, oamenii obișnuiau să se întâlnească într-o pădure de lângă oraș¹⁶. Alte petreceri de acest fel au fost consemnate în Moldova, la jumătatea secolului al XIX-lea: „Ca și la Brigittenau din Viena se vede poporul de-a valma. Se mănâncă, se bea, se joacă, se dansează,

¹² Radu Rosetti, *Amintiri din copilărie*, București, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1925, p. 14.

¹³ François Recordon, *Scrisori despre Țara Românească*, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul I, p. 681.

¹⁴ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, Vol. VII, București, Editura Minerva, 1987, p. 52.

¹⁵ O asemenea petrecere este menționată în Miklós Barabás, *Viața bucureșteană între anii 1831–1833. Vezi Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul III, 2006, p. 61.

¹⁶ Eveniment înregistrat în 1830 de P.D. Holthaus. *Ibidem*, Volumul II, p. 438.

totul în aer liber, totul la iarbă verde. Vor să admire în toate felurile natura și totodată să se lase admirați de boieri, care aici sunt doar spectatori”¹⁷.

Dacă excursiile și petrecerile câmpenești erau ieșiri în natură pentru scurtă vreme, în general o singură zi, vacanțele sau concediile durau mai multe zile, chiar săptămâni. În cazul vacanțelor motivația ieșirii în natură era fie întreținerea sănătății, cum se întâmpla în stațiunile balneare, fie relaxarea și agrementul pur și simplu – în stațiunile turistice fără componenta curativă. Ieșirea în natură nu consta așadar în parcurgerea unui teritoriu nelocuit sau în petrecerea sub cerul liber, ci în conectarea prelungită la sursele regeneratoare ale mediului: izvoare minerale, băi termale, aer ozonat. Dintre stațiunile balneare cele mai cunoscute amintim Băile Herculane, Băile Sângeorzului, Slănic Moldova și Slănic Prahova, iar dintre celelalte – Sinaia și Bușteni, cu precizarea că publicul care le frecventa era diferit din punctul de vedere al statutului social și profesional. Băile Sângeorzului, de pildă, erau frecventate prin tradiție de cele mai importante familii românești transilvănene, implicate în activități administrative și politice¹⁸. La Slănic Moldova puteau fi văzuți, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor, pe lângă oameni cu venituri modice, îndeosebi reprezentanții protipendadei și ai Universității ieșene, în timp ce la Slănic Prahova se întâlneau mai ales reprezentanții micii burghezii din Ploiești. Intervenea, desigur, un criteriu de oportunitate, și anume distanța între stațiune și domiciliu, dar și unul financiar, câtă vreme la Slănic Prahova prețurile erau mai accesibile¹⁹. Litoralul Mării Negre a început să fie căutat mai târziu, în perioada interbelică, Balcicul, în particular, distingându-se ca loc favorit de vacanță al scriitorilor și artiștilor²⁰. Vacanțele au fost însă posibile numai pe măsura extinderii spațiilor de cazare și a celor în care se mânca, după cum transpare din prezentarea Vălenilor de Munte în perioada anilor 1870: „Vălenii era punctul de atracție pe timpul verii pentru familiile ce-și permiteau luxul unei vilegiaturi și de aceea târgul acesta, pe lângă câteva case de bună condiție socială foarte primitoare, avea hanuri cu camere curate și bine întreținute și cu o bucătărie mai îngrijită în timpul sezonului, ce puteau găzdui o bună parte din vizitatori. Vălenii era pe atunci renumit pentru clima dulce dintre deal și munte, pentru apa lui cum rar se întâlnea aiurea, nu numai ca gust și prospețime, dar mai cu seamă pentru aspectul ei cristalin și pentru volumul abundent ce se debita prin trei guri situate sub un deal, deasupra căruia se clădise o cafenea-cofetărie al cărei patron era vestit în tot plaiul Teleajenului pentru cozonacii, pandișpanele (pain d’Espagne), baclavalele, sarailiile,

¹⁷ Paul Körnbach, *Studii despre limba și literatura franceză și daco-romană alături de o anexă cuprinzând schițe istorice, statistice, geografice și etnografice despre Moldova*. Ibidem, Volumul V, 2009, p. 558.

¹⁸ Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 20.

¹⁹ Constantin Kirițescu, *O viață, o lume, o epocă. Memorii*, București, Editura Sport-Turism, 1979, p. 154, 159.

²⁰ Pentru modul în care se bucurau aceștia de natură la Balcic în iulie–august 1937, vezi Jeni Acterian, *Jurnalul unei fete greu de mulțumit, 1932–1947*, București, Humanitas, <2007>, p. 166–169.

bezelele și cafelele ce știa să prepare și să servească”²¹. Ulterior gradul de confort a crescut și divertismentul s-a diversificat, în hotelurile de lux funcționând și cazinouri²².

În ultimă instanță, ieșirea în natură s-a mai practicat, într-o ipostază *sui generis*, chiar în interiorul orașelor, în spațiile interstițiale în care fie se regăsea, fie era reprodus un cadru natural. În primul caz a fost vorba despre râurile care traversau orașele, în care bărbatii și femeile se scăldau împreună²³. Mai târziu, între cele două războaie mondiale, s-au amenajat ștrandurile, ca substitute artificiale pentru râuri și lacuri²⁴. În al doilea caz a fost vorba despre parcuri și grădini (termeni adeseori inteșanjabili), ce reproduceau la scară redusă pădurile și zonele campestre cu iarbă și flori. Probabil cel mai remarcat rămâne parcul Cișmigiu, din București, unde la jumătatea secolului al XIX-lea oamenii veneau, potrivit unei relatări contemporane, „să respire aerul curat și îmbălsămat de florile cele rare ce împodobesc toate aleile”²⁵. La Timișoara parcurile erau semnalate chiar mai devreme, încă din 1829²⁶. La Iași, în 1839 domnitorul Mihail Sturdza a permis accesul publicului în grădina de la Socola²⁷. Grădini s-au deschis, de asemenea, în mai multe orașe de provincie. La Brăila, spre exemplu, către sfârșitul anilor 1860 și la începutul deceniului următor era amintită o grădină cu un șir dublu de copaci și cu o colină pe care creștea vegetație sălbatică, din vârful căreia oamenii puteau să admire priveliștea²⁸. Întrucât plimbarea în parcuri se desfășura pe jos și nu cu trăsura, componența publicului de aici a fost mai puțin elitistă, mai diversă din punctul de vedere al statutului social, fapt sesizat cu satisfacție la Baia Mare, în 1846, de către Petőfi Sándor (mai precis în parcul Maria)²⁹. Despre parcul Cișmigiu s-a afirmat chiar că ar fi devenit, în zilele de duminică, „paradisul servitorimii”³⁰. Desigur, fiindcă oamenii de condiție modestă, cu diferite servicii pe parcursul săptămânii, nu aveau timp pentru plimbare decât duminicile. Caracterul popular se regăsea mai cu seamă cu ocazia sărbătorilor, când în grădinile din orașe erau transpuse de fapt petrecerile câmpenești, cu vin care se cumpăra la fața locului, cu mici pe grătar și cu muzică lăutărească. Atmosfera în astfel de ocazii era informală,

²¹ Victor Bilciurescu, *București și bucureșteni de ieri și de azi*, (București), Paideia, (2003), p. 54.

²² De pildă la Sinaia: vezi nota din 12 aprilie 1936, în Mihail Sebastian, *Jurnal, 1935–1944*, București, Humanitas, (1996), p. 45.

²³ Situație constatată în 1841, inclusiv la București, de către Domenico Zanelli. Vezi *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul IV, p. 52.

²⁴ În legătură cu ștrandurile din capitală, a se vedea Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, Editura Sport-Turism, 1979, p. 171.

²⁵ Cf. Théodore Magot, *O călătorie în cele șaptesprezece districte ale României*, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul VII, 2012, p. 345.

²⁶ J.G. Schwarzzott, *Băile Herculane de lângă Mehadia. O încercare monografică*. Ibidem, Volumul II, p. 415.

²⁷ Dan Dumitru Iacob, *Elitele din principatele române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sociabilitate și divertisment*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 140–141.

²⁸ Rudolf Henke, *România. Țara și poporul*, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Volumul X, 2017, p. 326.

²⁹ Petőfi Sándor, *Călătorie în Transilvania*. Ibidem, Volumul IV, p. 335.

³⁰ Henri Stahl, *Bucureștii ce se duc*, București, Imprimeriile E. Marvan, 1935, p. 55–56.

obiceiul fiind ca oamenii să stea, să mănânce și să bea întinși pe iarbă printre tufișuri; bărbații își scoteau hainele și rămâneau numai în jiletcă sau în cămașă, femeile își desfăceau basmalele de pe cap, petrecând cu toții, sub influența băuturii și a muzicii, într-o stare de euforie și locvacitate³¹.

Ceea ce se constată, aşadar, este opțiunea generală în favoarea cadrului natural ca spațiu de recreere. Dacă orașele românești s-ar fi remarcat în secolul al XIX-lea în calitate de mari centre industriale, opțiunea în favoarea cadrului natural ar fi fost interpretabilă ca reacție adversă față de aglomerația, poluarea și zgomotul acestora. În Occident, respingerea civilizației industriale într-un astfel de context a cunoscut fațete multiple, din zona artei (prerafaelismul) până în aceea a politicii (catolicismul social). În societatea românească a fost vorba însă mai puțin despre sentimentul presant al confruntării cu forța invazivă a orașelor în dauna ruralității pașnice, sau despre aprehensiunea pe care era susceptibilă să o provoace mecanizarea excesivă a existenței. Drept dovadă, în perioada respectivă capitalismul era criticat mai mult din perspectiva acțiunii spoliatoare a cămătăriei, decât sub raportul exploatarei muncii în fabrici. Ieșirea în natură a fost motivată prin urmare de alți factori, diferiți în funcție de atitudinile și așteptările fiecărui grup social. În cazul reprezentanților înaltei societăți, de pildă, ieșirea în natură a constituit nu numai o manieră de recreere, ci și o formă de obiectivare a sensibilității lor alimentată literar, în parte bucolică, în parte romantică, așa cum transpare din evocarea de copilărie a Elenei Văcărescu: „Plăcerea plimbărilor mele nu se datora doar splendorii priveliștilor a căror dulceață mă pătrundea chiar înainte de a fi cunoscut pricina încântării mele. Visam să intru în legătură cu țărâncile pe care le vedeam de departe cu hainele lor viu colorate cu roșu, vânăt, auriu-roșcat sau galben. [...] La bărbați privirile îmi erau atrase de mantalele lor lungi, albe, cu găitane încolăcite în flori pe marginea pulpanelor. Semeți, purtau căciuli albe sau negre din blană de miel. În brâiele lor late își țineau pumnalele. Erau încălțați cu vechea opincă romană din piele, legată cu nojițe negre. Să le vorbesc! Să aflu de la ei tainele îndeletnicirilor lor! Iată dorința mea cea mai fierbinte”³². Această sensibilitate datează mai precis din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dincolo însă de aspectul recreativ sau de cel emoțional, pe parcursul întregului secol ieșirea în natură a constituit pentru reprezentanții înaltei societăți și un prilej de a-și afișa public statutul social superior, condiția prestigioasă, reafirmând astfel pe terenul *loisir*-ului structura ierarhică a societății. În fond, ei se revendicau de la ordinea instituită, de la normativitatea care gestiona existența colectivă, sau cum s-ar zice în limbaj antropologic – de la cultură. De aici și caracterul mai formal și oarecum ritualizat al ieșirii lor în natură, al plimbărilor îndeosebi, forma și ritualizarea corespunzând în plan fenomenal referinței la instituții (reguli) și repetitivității inerente relaționării structurale. Dimpotrivă, pentru cei din categoriile populare ieșirea în

³¹ O descriere a petrecerilor de la începutul anilor 1880 se găsește în Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1993, p. 135.

³² *Din amintirile Elenuței Văcărescu*, «București», Paideia, (2000), p. 37.

natură a survenit într-o anumită măsură, cel puțin în privința petrecerilor publice, ca regresie la natură, ca ocazie de suspendare temporară a convențiilor stabilite, prin dezinhibarea stimulată bahic și muzical compensându-se psihologic presiunea constrângerilor cotidiene. Așa se explică prezența petrecerilor respective în mediul rural aflat în contact direct și substanțial cu natura, în care deci nu putea fi vorba ca motivație nici despre satisfacția admirării peisajului, nici despre dorința de aer curat.

Încă o diferență, corelativă de asemenea decalajului social, s-a înregistrat în privința îmbrăcămînții, care a variat de la ținuta elegantă caracteristică la vârful societății până la costumele mai ieftine purtate la baza acesteia. Totuși, sub acest aspect către sfârșitul secolului al XIX-lea în mediul urban se poate constata o anumită uniformizare, la petrecerile publice bărbații, spre exemplu, venind de regulă cu haină și cu jiletă indiferent dacă erau mic burghezi sau muncitori. La nivel european, tendința de uniformizare figura ca simptom al procesului mai larg de egalizare, fie și relativă, a condițiilor de viață în orașe. Propriu-zis, a fost vorba despre faptul că treptat muncitorii au început să aibă acces mai ușor la o serie de facilități și comportamente specifice categoriilor mijlocii (îmbrăcăminte, plimbări etc.). Apariția în Occident a magazinelor universale, deschise tocmai pentru persoanele cu venituri medii, a reflectat și totodată a impulsionat procesul egalizării relative a condițiilor de viață în orașe³³. Evident, acesta a fost mai pregnant în țările industrializate intrate în epoca de expansiune a capitalismului de tip imperialist, în care posibilitățile de plasament sporite și nivelul ridicat al salariilor au condus la apariția așa-numitei aristocrații muncitorești sau, cum i s-a mai spus, a proletariatului burghez³⁴. În societatea românească, însă, despre o creștere mai însemnată a nivelului de trai în cazul muncitorilor se poate vorbi abia între cele două războaie mondiale. Ca atare, la sfârșitul secolului al XIX-lea a intervenit mai curând o egalizare a stilului de viață decât propriu-zis a condițiilor de viață, care s-a produs nu atât sub impulsul transformării materiale și morale din interiorul clasei muncitoare, cât ca urmare a unui reflex mimetic de asimilare în rândul proletariatului a modelului de viață propriu categoriilor mijlocii. Era, de altfel, un reflex recognoscibil nu numai printre muncitori, ci în mod analog și printre micii funcționari, lucrătorii necalificați, servitori, care profitau de plimbările duminicale în parcuri ca să apară în îmbrăcăminte lor pe care o considerau cea mai elegantă, încercând să imite atitudinea și comportamentul șefilor, patronilor și angajatorilor identificați ca alcătuind așa-numita lume bună, la a cărei situație avantajoasă aspirau oamenii simpli³⁵.

Ieșirea în natură a constituit așadar atât o practică recreativă explicabilă prin conjuncția anumitor date ambientale, eficiente și mentale, cât și o manieră de socializare implicând punerea în scenă a unor relații structurale și a unor reprezentări de imaginar colectiv. Faptul decurge din însăși apartenența diferitelor aspecte ale

³³ Eric Hobsbawm, *Era imperiului, 1875–1914*, Codex 2000, CEU, Cartier, <2002>, p. 43–44.

³⁴ Mircea N. Popa, Lucia Popa, Norocica Cojescu, Mihai Manea, *O istorie a gândirii și mișcării socialiste internaționale în epoca modernă*, București, Editura Albatros, 1986, p. 245–246.

³⁵ Henri Stahl, *op. cit.*, p. 60–61.

vieții cotidiene la istoria socială în general, subînțeleasă în coordonatele sale sistemice și, de asemenea, în termenii legăturilor microsociale și de proximitate. În raport cu datele constitutive ale societății moderne în care a debutat, ieșirea în natură a corespuns afirmării de sine a individului, care pe lângă obligația muncii a început să fie preocupat și de maximizarea gradului de satisfacție din existența proprie, precum și precizării unor spații și forme de sociabilitate deschise publicului larg, în care oamenii se regăseau și se recunoșteau potrivit apartenenței lor sociale și profesionale, dar și în calitatea neutră, omogenizatoare, de civili.

SORTIR DANS LA NATURE : HYPOSTASES ROUMAINES DU XIXème SIÈCLE

Résumé

L'article s'occupe d'un aspect de la vie quotidienne roumaine durant le XIXème siècle, c'est-à-dire la sortie dans la nature. Ainsi on présente tout d'abord les formes particulières de sortir dans la nature, voir les excursions, les fêtes campestres, les vacances, les promenades dans les parcs, bien que les conditions qui ont fait possible ce type de loisir, en partant des moyens de transport jusqu'à la perception positive concernant la nature comme telle. On observe aussi les différences et les éléments communs parmi les diverses couches sociales, autant que sortir dans la nature était à la fois une récréation et une manière de se rapporter à l'ordre public existant.

Mots clefs: sortir dans la nature, vie quotidienne, comportements sociaux.